

KAMU HARCAMA ÇEŞİTLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Ömer YILMAZ*
Vedat KAYA**

Özet

Bu makale kamu harcama çeşitlerinin ekonomik büyüme üzerine olan etkilerini araştırır. Çalışmada konsolide bütçe giderler kısmında tasnif edilen cari, yatırım ve transfer harcamaları kullanılmıştır. Çalışma 1975-2003 dönemi yıllık Türkiye verilerini kapsamaktadır. Ekonometrik sonuçlar büyük bir çoğunluğu personel gideri olan cari harcamalar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamsız olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra büyük bir çoğunluğu makine teçhizat alımı ve yapı, tesis ve büyük onarım giderlerinden oluşan yatırım harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı, yine büyük bir çoğunluğu iç ve dış borç faiz ödemelerinden oluşan transfer harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu harcama çeşitleri, Ekonomik büyüme, Türkiye ekonomisi

Abstract

This paper aims to study the effects of various public expenditures on economic growth. In the study, current, investment and transfer expenditures data, which are classified in consolidated budget expenditures, are used. This study covers period of 1975-2003 annual Turkish data. Econometric results show that there is a statistically insignificant relationship between current expenditures, consist mostly of personel expenditures, and economic growth. Also, study shows that there is a statistically significant and positive relationship between investment expenditures which consist mostly of machinery and equipments purchases and building, facility and great repair costs, and economic growth. The negative relationship between transfer expenditures which consist mostly of domestic and foreign debt interest payments, and economic growth is statistically significant.

Keywords: Types of public expenditure, Economic growth, Turkish economy

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

** Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Giriş

Günümüzde hangi iktisat ekolünün temsilcisi olursa olsun birçok iktisatçının üzerinde fikir birliğine vardığı önemli bir nokta, özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede devletin ekonomik hayattaki yerinin çok daha büyük olduğu ve özel sektöre yönelik olarak da düzenleyici rolünün giderek arttığıdır (Landau, 1986: 35). Dolayısıyla, 1950'li yıllarda devletin ekonomik hayattaki rolünün artması iktisatçıları kamu harcamalarının ekonomik büyümeye olan etkilerini incelemeye yöneltmiştir.

Büyüme teorisine duyulan ilginin son dönemlerde yeniden canlanmaya başlaması, ülkelerin uyguladıkları mali politikalar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri inceleme ve anlama hususu araştırmacılar arasındaki ilginin yeniden uyanmasına neden olmuştur (Bose vd., 2003: 1). Son on beş yıllık süre içerisinde çok sayıda uygulamalı araştırma ekonomik büyüme ile ilişkili olduğu düşünülen kamu harcamalarının çeşitlerini tespiti yöneltmiştir. Bu uygulamalı çalışmalar veri setleri ve uygulanan ekonometrik yöntemler yönüyle değişiklik arz etmekte ve sıklıkla da birbiriyle tezat sonuçlar üretmektedir.

Bazı çalışmalara göre kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki pozitif ve anlamlıdır (Aschauer 1989, Ram 1986; Romer 1989, 1990a ve 1990b, Terzi 1998). Aynı ilişki bir takım araştırmacılara göre negatif ve anlamlı (Landau 1983, 1985, 1986; Barth ve Bradley 1987; Grier ve Tullock 1989; Alexander 1990; Barro 1990, 1991); bazılarına göre ise anlamsız veya oldukça zayıftır (Barro 1989; Kormendi ve Meguire 1985; Levine ve Renelt 1992). Sonuç olarak, uygulamalı çalışmaların çoğunda kullanılan değişkenler, uygulamanın yapıldığı ülkeler, uygulama dönemleri ve uygulanan ekonometrik yöntemler farklılık göstermekle birlikte kamu harcamalarının büyümeyi olumlu yada olumsuz yönde etkilediği birçok çalışma bulunmaktadır (Seymour and Williams, 1997: 4).

Yukarıdaki ifadeler ışığında bu konudaki literatürün oldukça farklılık arz ettiği görülmektedir. Ayrıca ekonomik teori de kamu harcamalarındaki bir artışın ekonomik büyüme üzerine etkileri ile ilgili kesin bir bilgi vermemektedir (Landau, 1983: 784). Bununla birlikte, lehte ve aleyhte ileri sürülen çeşitli görüşler bulunmaktadır. Kamu

harcamaları ve ekonomik büyümeyle ilgili olarak üzerinde durulması gereken ilk görüş, kamu kesimi büyüklüğünün verimlilik ve ekonomik büyümeyi yavaşlatacağı yönündedir (Ulutürk, 2001: 132). Bu görüşe göre kamu sektörünün büyük olması verimliliği azaltacak ve ekonomik büyümeyi yavaşlatacaktır. Bunun nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: a) kamu kesimi genellikle düşük verimle çalışmaktadır. Faaliyetlerin düzenlenme süreci genellikle aşırı yük oluşmasına ve ekonomik sistemin maliyetinin artmasına yol açmaktadır. b) devletin ekonomik sisteme müdahale etmek için kullandığı para ve maliye politikası araçları, ekonomik teşviklerin bozulmasına ve sistemin verimliliğinin düşmesine neden olmaktadır.

Bu görüşün karşısında olanlara göre ise devlet, ekonomik büyüme sürecinde güçlü bir etkiye sahiptir. Kamu kesimi, ekonomik büyüme açısından lokomotif sektördür. Devlet, özel ve toplumsal çıkarların uyumlaştırılmasında özel bir görev üstlenmektedir. Devlet ülkenin sahip olduğu kaynakların sömürülmesini önler, verimli yatırımların artmasını güvence altına alır ve ekonominin büyümesi ve ülkenin kalkınması için sosyal yönden en uygun yönlendirmeleri yerine getirir (Ram, 1986: 191).

Çalışmanın ikinci bölümünde kamu harcamalarının tanımı ve kompozisyonu ile ilgili kısa bilgiler verilmekte, üçüncü bölümde yöntem ve veriler tanıtılmakta, dördüncü bölümde uygulama bulgularına yer verilmekte ve çalışma genel bir değerlendirmenin yer aldığı sonuç bölümü ile tamamlanmaktadır.

1. Kamu Harcamalarının Tanımı ve Kompozisyonu

Devlet kamusal hizmetlerin karşılanması ve iktisadi ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için çeşitli kamusal harcamalar yapmak durumundadır. Dar anlamda kamu harcamaları denildiği zaman devletin para halinde yaptığı harcamaların toplamı akla gelmektedir (Aksoy, 1994:105). Bu tanım, daha çok devletin ve diğer kamu kuruluşlarının ne kadar gelire ihtiyacı olduğunun tespitinde önem arz etmektedir. Diğer bir ifadeyle devletin ve diğer kamu kuruluşlarının muhtaç oldukları gelir miktarının tespitine yaramaktadır.

Geniş anlamda kamu harcamaları ise devletin fonksiyonlarının yerine getirilebilmesi için yapılan, bütün işlerin maliyetine giren unsurların toplamına denir (Aksoy, 1994: 103). Bu tanıma göre, kamu harcamaları

sadece devletin değil, diğer kamu kuruluşlarının da nakdi ve aynı olarak doğrudan doğruya yaptıkları harcamaları da kapsamaktadır. Geniş anlamda kamu harcamaları tanımı, kamu kuruluşlarının, kamusal hizmet ve faaliyetleri görebilmesi için kullanılan bütün kaynakları içine almakta ve onların gerçek maliyetlerini ortaya koymaktadır (Yaşa, 1959: 2). Geniş anlamda kamu harcamaları, sadece devlet ve mahalli idarelerin bütçe ödemelerini değil, iktisadi devlet teşekkülü harcamaları, topluma yararlı hizmetler gören kurumların ödemeleri, vergi muaflık ve indirimleri özel kişilerin yaptıkları bağış ve yardımları içeren bir kavram olmaktadır.

Çalışmada kamu harcamalarının kompozisyonu olarak maliye bakanlığı konsolide bütçe harcamalarına temel teşkil eden harcama kalemleri kullanılmıştır. Buna göre harcamalar; cari, yatırım ve transfer harcamaları olmak üzere üç ayrı kategoriye ayrılmıştır.

1.1. Cari Harcamalar: Cari harcamalar, kamu tüketimi ile ilgili olarak yapılan giderleri kapsamaktadır. Bu giderlerden bir kısmı iktisadi büyümeyle ilişkili bulunmuştur (Türk, 1985: 30). İktisadi büyüme ile ilgili cari giderler daha ziyade milli eğitim, sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi sonucu, insan üzerine yapılan yatırımlar diyebileceğimiz cari harcamalardan meydana gelen giderlerdir. Ayrıca, iktisadi gayeli yatırımlar dolayısıyla tarım hizmetlerinin geliştirilmesinden doğan cari harcamalar da iktisadi büyüme cari harcamaları arasında sayılmaktadır. Çalışma bağlamında cari harcamalar personel giderlerini ve diğer cari harcamaları kapsamaktadır.

1.2. Yatırım Harcamaları: Bütünü ile ekonominin umumi verimliliğini, içinde bulunulan dönemde veya gelecekte artırmaya yarayan kamu harcamalarıdır (Aksoy, 1994: 111). Yatırım harcamalarının ortak özelliği sermaye birikimi, üretim kapasitesi ve istihdam yaratma ile ilgili harcamalar olmalarıdır. Ülkemiz açısından yatırım harcaması olarak kabul edilen başlıca harcama kalemleri şunlardır:

- Etüt ve proje giderleri
- Yapı, tesis ve büyük onarım giderleri
- Makine, teçhizat ve taşıt alımları ve onarımları

Çalışma kapsamındaki yatırım harcamalarına yukarıda ifade edilen yatırım kalemleri dâhil edilmiştir.

1.3. Transfer Harcamaları: Cari dönem üretimine karşı doğrudan talep yaratmayan, yalnızca bazı servet unsurlarının kişi ve kurumlar arasında el değiştirmesi niteliği taşıyan harcamalardır (Uluatam, 2003: 208). Transfer harcamalarının çok önemli bir kısmında ödemenin yapıldığı kişi ve kurumlarca devlete mal teslimi ya da hizmet yapılması söz konusu değildir. Transfer olarak kabul edilen harcamaların bir kısmı ise karşılıksız değildir. Bu tür transfer harcamalarında devlet bazen hisse senedi ve tahvil gibi mali bazen de arazi ve bina gibi gerçek sermaye malları elde etmektedir. Çalışma açısından transfer harcamaları iç ve dış faiz ödemelerini, KİT'lere yapılan transferleri, vergi iadelerini, sosyal güvenlik harcamalarını ve diğer transferleri kapsamaktadır.

2. Yöntem ve Veriler

Kamu harcamalarının ekonomik büyümeye olan etkisini araştırmak için kişi başına gayri safi milli hâsıla büyüme oranı ile kamu harcama çeşitleri arasındaki ilişki araştırılacaktır. Yani ekonomik faaliyetler sonuç ve kamu harcama çeşitliliği ise neden olarak alınmıştır. Çalışmada kullanılan model Landau (1983)'ün doksan altı ülkeyi kapsayan modelinden hareketle elde edilmiştir. Ancak çalışmamız sadece Türkiye örneğini kapsadığı için bölgesel iklim farklılıklarını, kişi başına enerji tüketimini ve bölgesel eğitim yatırımlarını temsil eden değişkenler modelden dışlanmıştır. Buna göre çalışmada kullanılan model şu şekilde ifade edilebilir:

$$Kbgsmhbo = \alpha + \beta_1 \text{Cari} + \beta_2 \text{Yatırım} + \beta_3 \text{Transfer} + u_t \quad (1)$$

Burada;

Kbgsmhbo: Kişi başına gayri safi milli hâsıladaki büyüme oranı

Cari: Cari harcamaların gayri safi milli hâsıla içerisindeki payı

Yatırım: Yatırım harcamalarının gayri safi milli hâsıla içerisindeki payı

Transfer: Transfer harcamalarının gayri safi milli hâsıla içerisindeki payı

u_t : Hata terimini ifade etmektedir.

Çalışmada öncelikle değişkenlerin zaman serisi özellikleri incelenmiştir. Çünkü zaman serisi özellikleri incelenmeden tahmin edilen bir model Granger ve Newbold (1974)'un ifade ettiği gibi, gerçekte olmayan ilişkilerin varmış gibi gözükmesi olarak ifade edilen sahte regresyonlara (spurious regressions) neden olabilmektedir. Bu nedenle, model çözümlerinde kullanılacak olan değişkenlerin durağan olup olmadıkları ve eğer durağan iseler hangi seviyede durağan oldukları Dickey-Fuller (1979, 1981) tarafından geliştirilen ADF (Augmented Dickey-Fuller veya genişletilmiş) birim kök testi ile belirlenmiştir. ADF birim kök testinde kullanılan süreç aşağıda (2) nolu denklemde gösterilmiştir:

$$\Delta Y_t = \alpha + \gamma \text{Trend} + \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (2)$$

ADF testi, tahmin edilen (2) nolu regresyon denkleminde ρ 'nun 0'a eşit olup olmadığını test etmektedir. H_0 hipotezi, yani $\rho = 0$ reddedilebiliyorsa, Y değişkeninin orijinal seviyesinde durağan olduğuna, aksi durumda durağan olmadığına karar verilir. Orijinal seviye değerlerinde durağan bulunmayan serilerin birinci farklarının durağan olup olmadıklarının araştırmak için, (2) nolu denklemdeki süreç bu defa serilerin birinci farkları için yinelenir. Yukarıdaki süreç seriler durağan bulununcaya kadar tekrar edilir. (2) nolu regresyon denklemindeki ($\rho = 0$) için hesaplanan geleneksel t istatistiği MacKinnon (1991) tarafından geliştirilen kritik değerler ile karşılaştırılarak değişkenin durağan olup olmadığına karar verilir. ADF testinin sağlıklı sonuç vermesi, her şeyden önce (2) nolu regresyon denkleminin ardışık bağımlılık probleminden uzak olmasına bağlıdır. Söz konusu denklemde ardışık bağımlılık probleminin giderilmesi, bağımlı değişkenin birinci farkının 'k' dönemlik gecikmesinin açıklayıcı değişken olarak modele katılmasını gerektirmektedir (Yamak ve Küçükkale, 1997: 6).

Değişkenlerin durağan olup olmadıkları yani birim kök içerip içermedikleri araştırıldıktan sonra sıra eş-bütünleşme analizine gelmektedir. Değişken çiftleri arasındaki eş-bütünleşme analizinin, yani iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığının test edilebilmesi için, analize tabi tutulan her bir değişkenin en az birinci derecede bütünleşik olmaları ve aynı zamanda değişkenlerin bütünleşme derecelerinin de eşit olması gerekmektedir. Johansen-Juselius eş-

bütünleşme metodu farklı derecelerden bütünleşmiş olan değişkenlere uygulanabilmesine rağmen, böyle değişkenleri kullanmamanın daha akıllıca olacağı belirtilmiştir (Enders, 1995:396). Çalışmada kullanılan değişken çiftleri aynı dereceden bütünleşik olmadıkları için eş-bütünleşme analizi yapılamamıştır. Yani değişken çiftleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığı araştırılmamıştır.

Aynı şekilde çalışmada kullanılan değişken çiftleri arasındaki nedensellik ilişkisi de araştırılmak istenmiş, ancak değişken çiftleri arasında eş-bütünleşme araştırılmadığı için nedensellik de ihmal edilmiştir. Zira nedensellik ilişkisi –tek yönlü dahi olsa- eş-bütünleşik değişkenler arasında aranmalıdır (Granger, 1988: 217; Enders, 1995: 367; Yamak ve Küçükkale, 1997:8).

Çalışmada 1975–2003 dönemi verileri kullanılmış olup, DİE DPT ve Maliye Bakanlığı istatistiklerinden derlenmişlerdir. Örnek dönemi verileri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Kamu Harcamalarının GSMH’ya Oranları ve Kişi Başına Gayri Safi Milli Hasıla Büyüme Oranı (%)*

Yıllar	Kbgsmhbo	Cari	Yat.	Tran.	Yıllar	Kbgsmhbo	Cari	Yat.	Tran.
1975	0.033	8.44	3.24	4.65	1990	0.068	8.93	1.72	6.27
1976	0.068	8.34	3.91	5.47	1991	-0.015	10.38	1.85	8.31
1977	0.009	9.36	4.84	6.99	1992	0.045	11.28	1.72	7.09
1978	-0.008	9.25	4.15	6.96	1993	0.062	11.09	1.83	11.38
1979	-0.025	9.15	3.41	8.19	1994	-0.078	9.49	1.30	12.30
1980	-0.048	9.33	3.50	7.50	1995	0.060	8.20	1.17	12.41
1981	0.023	7.95	3.82	7.12	1996	0.052	8.56	1.59	16.15
1982	0.006	6.79	3.14	5.17	1997	0.064	9.46	2.01	15.72
1983	0.017	7.67	3.39	7.69	1998	0.020	9.67	1.87	17.61
1984	0.045	6.72	3.12	7.23	1999	-0.077	11.70	2.00	22.18
1985	0.017	5.93	2.91	6.19	2000	0.042	10.82	2.20	24.37
1986	0.044	5.96	3.17	6.82	2001	-0.110	11.56	2.72	31.72
1987	0.075	6.47	2.64	7.82	2002	0.068	11.18	3.08	28.60
1988	-0.007	6.09	2.10	8.07	2003	0.034	10.80	1.82	26.88
1989	-0.006	7.73	1.68	7.11	-	-	-	-	-

* Kbgsmhbo rakamlarında virgülden sonra dördüncü rakam yuvarlanmıştır.

Kbgsmhbo rakamları yirmi dokuz yıllık örnek döneminin dokuz yılında küçülme göstermiş olup örnek dönemi için ortalama büyüme oranı %1,7’dir. 1994, 1999 ve 2001 yıllarında Kbgsmhbo rakamlarında çok önemli düşüşler yaşanmıştır. Cari harcamaların gayri safi milli hasıla

içerisindeki payı örnek dönemi boyunca değişmekle birlikte, ortalaması %8.91'dir. Yatırım harcamalarının gayri safi milli hasıla içerisindeki payı 1975–1986 yılları arasında genelde %3'ün üzerinde iken, 1987 yılından itibaren önemli düşüşler yaşanmıştır. Özellikle 1989–1996 yılları arasında %2'nin dahi altına düşmüştür. 1999 yılından sonra kısmen bir canlanma yaşanmış ancak 2003 yılında oran tekrar %2'nin altına düşmüştür. Transfer harcamalarının gayri safi milli hasılaya oranı incelendiğinde 1993 yılına kadar bu rakam %10'un altındadır. Bu tarihten sonra transfer harcamalarında çok önemli artışlar yaşanmış ve 2001 krizinde %31.72 ile zirveye ulaşmıştır. Transfer harcamalarında bu hızlı artışta hiç kuşkusuz iç ve dış borç faiz ödemelerindeki artış çok önemli bir rol oynamıştır. Öyle ki dönemin başında iç ve dış borç faiz ödemelerinin GSMH'ya oranı %0.49 iken, 1990'lı yılların ortalarından itibaren bu oranda çok önemli artışlar yaşanmış ve 1996'da %9.9, 2001'de %23.27, 2002'de %18.97 ve 2003 yılında ise %16.55 olarak gerçekleşmiştir.

3. Bulgular

Çalışmada öncelikle değişkenlerin durağan olup olmadıkları incelenmiştir. Bu amaçla Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök testi kullanılmıştır. Tablo 1 Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök test sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 1. Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testi*

Değişken Adı	Seviye Değeri	1. Fark Değeri
Cari	-1.781(0)	-4.150(0) ^(b)
Yatırım	-0.999(2)	-3.759(2) ^(b)
Transfer	-1.265(0)	-5.679(0) ^(a)
Kbgsmhbo	-6.256(0) ^(a)	-
a= %1 KD	-4.323	-4.338
b= %5 KD	-3.580	-3.587
c= %10 KD	-3.224	-3.230

* Parantez içerisindeki rakamlar uygun gecikme uzunlukları olup Schwartz Bayesian Kriter esas olarak alınmıştır. Tablodaki kritik değerler (0) gecikme uzunluğu içindir. (2) gecikme uzunluğu için ise kritik değerler şu şekildedir. Seviye değerleri için %1=-4.355, %5=-3.594, %10=-3.232 ve fark değerleri için %1=-4.374, %5=-3.603, %10=-3.237

Tablo 1’den görüleceği gibi çalışmada kullanılan değişkenlerden Kbgsmhbo değişkeni seviye değerinde, kamu harcama çeşitlerinden cari, yatırım ve transfer harcamaları ise birinci farklarında durağan çıkmışlardır. Yani Kbgsmhbo değişkeni I(0) iken, diğer değişkenler I(1)’dirler. Değişkenler farklı dereceden bütünleşik olduklarından eş-bütünleşme ve nedensellik analizleri yapılamamıştır.

Tablo 2 kamu harcama çeşitlerinin ekonomik büyüme üzerine olan etkilerini incelemek üzere oluşturulan (1) nolu eşitliğin regresyon sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 2. Kamu Harcama Çeşitleri Ekonomik Büyüme İlişkisi Regresyon Sonuçları

Değişkenler	Katsayılar	t İstatistiği	Olasılık
<i>Sabit</i> *	0.027	2.952	0.0069
<i>Cari</i>	-0.004	-0.398	0.6942
<i>Yatırım</i> ***	0.033	1.742	0.0943
<i>Transfer</i> *	-0.012	-2.734	0.0116
R ² =0.273 DW=2.280 F=3.004 F _{olasılık} =0.0502**			

Not: *= %1, **= %5 ve ***= %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Model tahmin sonuçlarından da görüleceği gibi kamu harcama çeşitlerinden yatırım harcamaları büyümeyi pozitif ve anlamlı, transfer harcamaları negatif ve anlamlı bir şekilde etkilemekte iken, cari harcamaların büyüme üzerine olan etkisi anlamsızdır.

Bu sonuçlara göre büyük bir bölümü personel giderlerinden oluşan cari harcamaların Türkiye örneğinde büyümeye olan etkisinin anlamsız olduğu görülmektedir. Cari harcamaların büyümeye olan etkileri ile ilgili olarak çalışmamızdaki benzer sonuca Bose, Haque ve Osborn (2003)’da rastlanmaktadır. Yazarlar 1970–1980 yıllarını kapsayan on yıllık dönemde otuz gelişmekte olan ülkede cari harcamaların büyümeye olan etkisini anlamsız bulmuşlardır.

Cari harcamaların büyümeye olan etkileri açısından farklı bir düşünce ise şu şekildedir. Alesina (1992) 113 ülke ve 1950–1992 dönemini için sosyo-politik çevre ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmasında sosyo-politik istikrara sahip bulunmayan, kurumları bütünüyle yerleşmemiş etkin ve adil bir kamu yönetiminden uzak ülkelerdeki iktisadi büyüme oranları bu tür sorunları olmayan ülkelerekinden daha düşüktür. Bu nedenle de yazar, piyasa

ekonomisinin iyi işlemesine yönelik güvenlik, adli hizmetler gibi kamu harcamalarının ekonomik büyüme için gerekli olduğu sonucuna varmıştır.

Diğer taraftan, özellikle gelişmekte olan ülkelerde aşırı düzeydeki cari kamu harcamaları iktisadi büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Sınırlı bir vergi kapasitesi altında toplanan vergilerin önemli bir kısmının cari kamu harcamaları gibi dolaylı etkilere sahip ancak sosyal ve politik nedenlerden dolayı abartılı bir şekilde artmakta olan cari harcamalara tahsis edilmesi sonucunda verimli kamusal yatırımlara ya da özel yatırımları teşvik eden harcamalara ayrılan miktar azaldığından sermaye birikimi ve büyüme yavaşlamaktadır (Gillis vd.,1996: 296).

Ülkemiz açısından büyük bir çoğunluğu etüd ve proje giderleri, makine-teçhizat-taşıt alım ve onarımları ve yapı-tesis ve büyük onarım giderlerinden oluşan yatırım harcamalarının ise ekonomik büyümeye olan katkısı pozitif ve anlamlıdır. Literatürde yatırım harcamalarının ekonomik büyümeye olan etkisi bakımından tam bir görüş birliği olamamakla birlikte, Easterly ve Rebelo (1993) 119 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için yaptıkları çalışmalarında özellikle ulaştırma ve iletişim sektörlerindeki kamusal yatırım harcamalarının büyümeye önemli bir pozitif katkıda bulunduğunu bulmuşlardır. Bununla birlikte, aynı çalışmada tarım sektörüne yönelik kamu yatırımlarının büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Bose, Haque ve Osborn (2003) çalışmalarında kamu yatırım harcamalarının, çalışmamızdaki sonuca benzer bir şekilde, büyüme üzerine anlamlı etkide bulunduğunu görmüşlerdir. Aynı şekilde Belgrave ve Craigwell (1997) Barbados için yaptıkları çalışmalarında sermaye yatırımları ile büyüme arasında doğrusal bir ilişkinin varlığını ortaya koyarlarken, Tanzi ve Zee (1997) ise yaptıkları çalışmada bu yönde bir ilişkiyi belirleyememişlerdir. Barth ve Brathley 1971-1983 dönemini kapsayan 16 OECD üyesi ülke için yaptıkları çalışmada da gayri safi yurtiçi hasıla içerisindeki kamu yatırım harcamalarının büyümeyi istatistiksel olarak anlamsız bir şekilde etkilediğini bulmuşlardır. Kar ve Taban (2003)'ın Türkiye üzerine yaptıkları çalışmada kamu altyapı harcamalarının büyüme üzerine olan etkilerinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmüştür.

Çalışmada transfer harcamalarının büyüme üzerine olan etkisi olumsuz ve anlamlı olarak bulunmuştur. Transfer harcamalarını

değerlendirirken içeriğinin bilinmesi önem kazanmaktadır. Şayet transfer harcamaları yoksulluğu azaltıcı, bireylere ilave satın alma gücü sağlayıcı, sosyal dokuyu koruyucu ve böylece de üretken ekonomik faaliyetleri yıpratıcı suç ve diğer anti-sosyal davranışları azaltıcı kalemleri içeriyorsa büyüme için elverişli bir ortam yarattığına inanılır (Mckenzie, 1997: 7). Transfer harcamalarının büyüme üzerine olumlu etkisi Cashin (1995)'de de görülmektedir. Yazar vergileme ve kamu harcama çeşitlerini dahil ettiği içsel büyüme modelinde bu sonuca ulaşmıştır.

Bununla birlikte, transfer harcamaları arasında oldukça önemli bir yer tutan kalemlerden biri, özellikle de gelişmekte olan ülkeler için, faiz ödemeleridir. Bu durumda bu tür harcamalar hem iktisadi büyüme üzerinde hem de gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta ve bu yönüyle de eleştirilmektedirler (Durmuş, 2003: 200).

Ülkemiz açısından transfer harcamalarının içeriği incelendiğinde çalışma döneminin başında konsolide bütçe harcamaları içerisinde iç ve dış borç faiz ödemelerinin payı %0.84 iken, bu rakam yıllar itibariyle önemli artışlar göstermiş ve beşer yıllık periyotlar itibariyle değişimler şu şekilde gerçekleşmiştir: 1980 yılı %0.59, 1985 yılı %1.91, 1990 yılı %3.52, 1995 yılı %7.33, 2000 yılı %16.27 ve 2003 yılında ise %16.55. Rakamlarda göstermektedir ki Türkiye örneğinde transfer harcamalarının çok büyük bir bölümü iç ve dış borç faiz ödemelerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla, kamu harcama çeşitlerinden biri olan transfer harcamalarının ekonomik büyüme üzerine olan etkisinin negatif ve anlamlı olması oldukça tutarlı bir sonuçtur.

4. Sonuç

Bu makalede, Türkiye için kamu harcama çeşitlerinin ekonomik büyüme üzerine olan etkileri 1975–2003 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak araştırılmıştır. Kamu harcamaları konsolide bütçe harcamalar kaleminde oluşturulan ayrıma uygun olarak sınıflandırılmıştır. Buna göre kamu harcamaları cari, yatırım ve transfer harcamalarından oluşmaktadır.

Çalışmada öncelikle değişkenlerin durağanlıkları birim kök testi ile sınanmış ve değişkenler aynı dereceden bütünleşik olmadıkları için eş-bütünleşme testi yapılamamıştır. Bunun üzerine değişkenler durağan oldukları değerleri ile koşutularak ekonometrik sonuçlar elde edilmiştir. Türkiye örneğinde büyük bir çoğunluğu personel giderlerinden oluşan

cari harcamaların ekonomik büyümeye katkısının anlamsız olduğu yani ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Çoğunluğunu makine-teçhizat alımı ve yapı, tesis ve büyük onarım giderlerinin oluşturduğu yatırım harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Yani konsolide bütçe yatırım harcamaları büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Yine büyük bir çoğunluğunu iç ve dış borç faiz ödemelerinin oluşturduğu transfer harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ise negatif ve anlamlıdır. Yani Türkiye örneğinde transfer harcamaları ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Sonuç olarak, Türkiye için 1975-2003 döneminde kamu harcama çeşitleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler yukarıda ifade edildiği gibi olmakla birlikte, gerek genel anlamda kamu harcamaları gerekse kamu harcama çeşitleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler hem yerli hem de yabancı literatürde farklı ülkeler ve farklı dönemler için farklılıklar gösterebilmektedir.

Kaynakça

Aksoy, Ş. (1994), **Kamu Maliyesi**, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.

Alesina, A. (1992), 'Political Instability and Economic Growth', **National Bureau of Economic Research NBER Working Paper** 4173, Cambridge, Mass.

Alexander, W.R. (1990), 'Growth: Some Combined Cross-Sectional and Time Series Evidence from OECD Countries', **Applied Economics**, 22, pp: 1197-1204.

Aschauer, D.A. (1989), 'Is Public Expenditure Productive?', **Journal of Monetary Economics**, Vol: 23, pp:177-200.

Belgrave, A. and R. Craigwell, (1997), 'The Impact of Government Expenditure On Economic Growth in Barbados: A Disaggregated Approach', **Macroeconomics and Finance in the Caribbean: Quantitative Analysis** (Edt. D. Worrell, R. Craigwell), Trinidad, Caribbean Centre for Monetary Studies.

Barro, R.J. (1989), 'Economic Growth in a Cross Section of Countries', **Working Paper**, No: 3120, Cambridge, Mass.:NBER, September.

Barro, R.J. (1990), 'Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth', **Journal of Political Economy**, (October), 98, Part II, S103-S125.

Barro, R.J. (1991), 'Economic Growth in a Cross Section of Countries', **Quarterly Journal of Economics**, CVI, (May 1991), pp:407-444.

Barth, J.R. and M.D. Bradley, (1987), 'The Impact of Government Spending on Economic Activity', **Manuscript**, Washington: George Washington University.

Bose, N., M.E. Haque and D.R. Osborn (2003), 'Public Expenditure and Economic Growth: A Disaggregated Analysis for Developing Countries', www.ses.man.ac.uk/cgbcr (Erişim Tarihi: 22.04.2005).

Cashin, P. (1995), 'Government Spending, Taxes and Economic Growth', **IMF Staff Papers**, Vol:42, No:2, pp: 237-269.

Dickey, D.A., and W.A. Fuller, (1979), 'Distribution of the Estimators for Autoregressive Series with a Unit Root', **Journal of the American Statistical Association**, 74, pp: 427-431.

Dickey, D.A., and W.A. Fuller, (1981), 'Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root', **Econometrica**, 49, pp: 1057-1072.

Durmuş, M. (2003), **Ekonomik İstikrarın Sağlanması ve Kalkınmanın Finansmanı Bağlamında Maliye Politikaları, Teori ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi**, Yaklaşım Yayınları, Ankara.

Easterly, W. and S. Rebelo, (1993), 'Fiscal Policy and Economic Growth: An Empirical Investigation', **Journal of Monetary Economics**, No:32, pp: 417-458.

Enders, Walter. **Applied Econometric Time Series**, John Willey & Sons, Inc., New York, 1995.

Gillis, M., D. Perkins, M. Roemer and D. Snodgrass, **Economics of Development**, New York, Norton, 1996.

Granger, C.W.J., and P. Newbold, (1974), 'Spurious in Econometrics', **Journal of Economics**, 2, pp: 111-120.

Granger, C.W.J., (1988), 'Some Recent Developments in a Concept of Causality', **Journal of Econometrics**, 39, pp: 213-228

Grier, K.B. and G. Tullock, (1989), 'An Empirical Analysis of Cross-National Economic Growth, 1951-1980', **Journal of Monetary Economics**, 24, pp: 259-276.

Kar, M. ve S. Taban, (2003), 'Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri', **Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi**, 58/3, ss: 145-169.

Kormendi, R.C. and P.G.Meguire, (1985), 'Macroeconomic Determinants of Growth: Cross-Country Evidence', **Journal of Monetary Economics**, 16, (September 1985), pp: 141-163

Landau, D.L. (1983), 'Government Expenditure and Economic Growth: A Cross-Country Study', **Southern Economic Journal**, January, 49, pp: 783-792.

Landau, D.L. (1985), 'Government Expenditure and economic Growth in the Developed Countries: 1952-1976', **Public Choice**, No:3, 47, pp: 459-477.

Landau, D.L. (1986), 'Government and Economic Growth in the Less Developed Countries: An Empirical Study for 1960-1980', **Economic Development and Cultural Change**, 35/1, pp: 35-75.

Levine, R. and D. Renelt (1992), 'A Sensitivity Analysis of Cross Country Growth Regressions', **American Economic Review**, 82(4), pp:942-963.

Mackenzie, G., D. Orsmond, and P. Gerson (1997), 'The Composition of Fiscal Adjustment and Growth', **IMF Occasional Paper**, No:149.

MacKinnon, J.G., (1991), 'Critical Values for Co-integration Tests', **UC San Diego Discussion Paper**, 90/4.

Ram, R. (1986), 'Government Size and Economic Growth: A New Framework and Some Evidence from Cross-Section and Time-Series Data', **The American Economic Review**, March, 76/1, pp: 191-203

Romer, P.M. (1989), 'What Determines the Rate of Growth and Technological Chance', **World Bank Working Papers**.

Romer, P.M. (1990a), 'Human Capital and Growth: Theory and Evidence', **Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy**, 40, pp: 47-57.

Romer, P.M. (1990b), 'Capital, Labour and Productivity', **Brookings Papers on Economic Activity**, Special Issue, pp: 337-420.

Seymour, D. and O. Williams (1997), 'The Impact of Government Expenditure on Economic Growth in The OECS: A Disaggregated Approach', pp:1-16, www.geocities.com/collegetpark/Library/3954 (Erişim Tarihi: 22.04.2005).

Tanzi, V. and H. Zee, (1997), Fiscal Policy and Long Run Growth, **IMF Staff Papers**, No: 44/2.

Terzi, H. (1998), 'Kamu Harcamaları ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme', **İktisat İşletme ve Finans**, Yıl:13, Sayı:142, ss:67-77.

Türk, İ. (1985), **Maliye Politikası**, Altıncı Baskı, S Yayınları, Ankara

Uluatam, Ö. (2003), **Kamu Maliyesi**, Sekizinci Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara.

Ulutürk, S. (2001), 'Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi', **Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, 1, ss: 131-139.

Yamak, N. ve Y. Küçükale, (1997), 'Türkiye'de Kamu Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisi', **İktisat, İşletme ve Finans**, Yıl:12, Sayı: 131, ss: 5-14.

Yaşa, M. (1959), **Amme Masrafları, Miktar ve Strüktür Değişmelerinin Tahlili**, Sermet Matbaası, İstanbul.